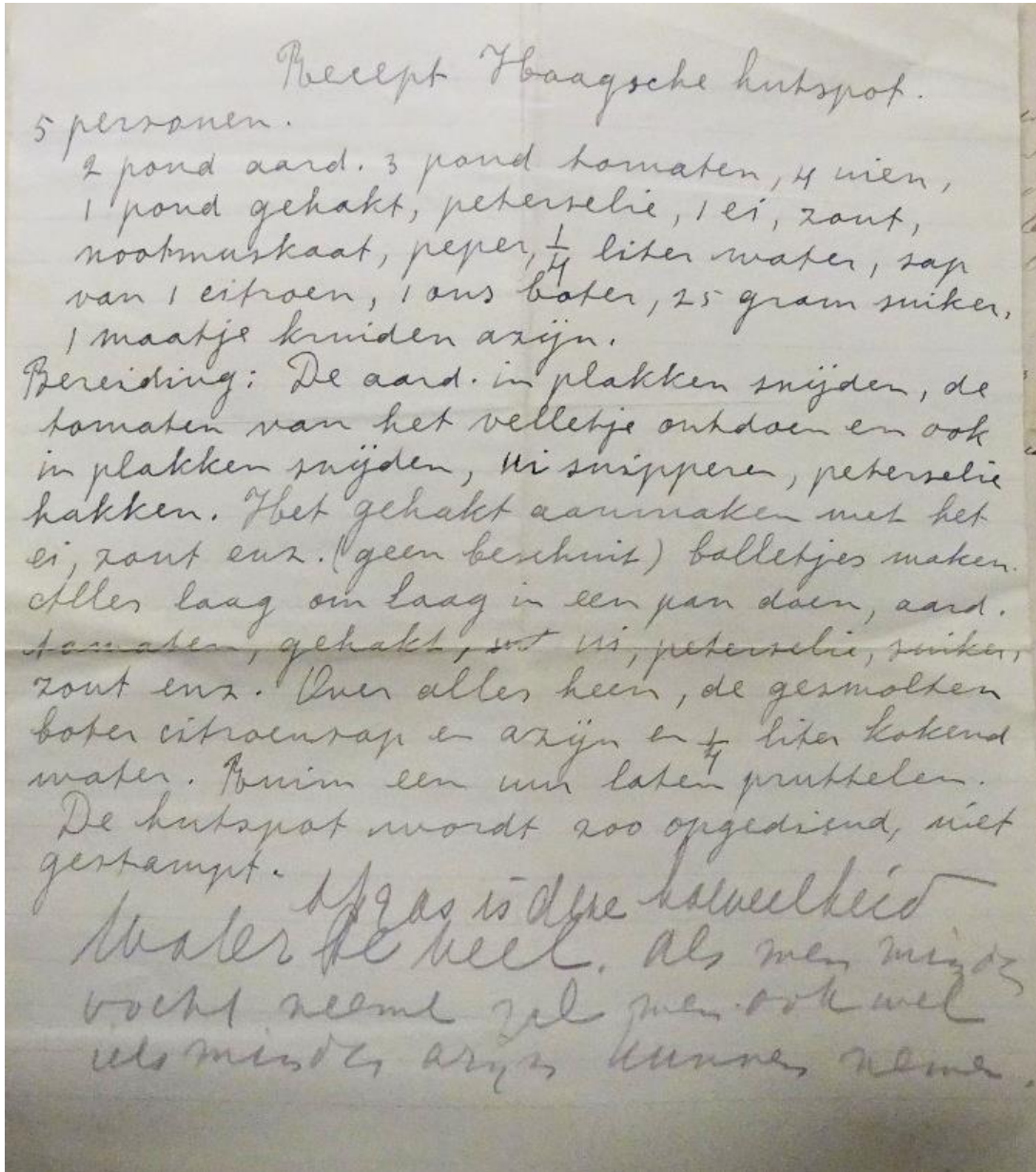

Haagse Hutspot

Aartje Schoemaker, 2024

Wat vertellen oude handschriften? Kunnen we oude handschriften nog lezen?

Al is het voorjaar vroeg dit jaar, toch zijn deze dagen nog vol wind en hagelbuien. Het achter ons laten van de winterstampotten is nog niet aan de orde. Ook dit voorjaar zal een oud recept nog smaken. Hebt u ook dat u bij hutspot aan wortelen denkt? Verrassing: deze hutspot bevat geen winterwortel.

Tegelijkertijd genieten we van een oud handschrift. Zonder dat was het recept misschien verloren gegaan. Toen en nu is het handschrift een goed communicatiemiddel en een goede manier om iets vast te leggen en door te geven. Zelfs naast onze digitale middelen. Dank www.archiefkok.nl Tevens biedt het ons de gelegenheid om het lezen van dit oude dik-dun-schrift te oefenen.

Wat er geschreven staat:

Recept Haagsche hutspot

5 personen.

2 pond aard. 3 pond tomaten, 4 uien,
1 pond gehakt, peterselie, 1 ei, zout,
nootmuskaat, peper, 1/4 liter water, sap
van 1 citroen, 1 ons boter, 25 gram suiker,
1 maatje kruidenazijn.

Bereiding: De aard. in plakken snijden, de
tomaten van het velletje ontdoen en ook
in plakken snijden, ui snipperen, peterselie
hakken. Het gehakt aanmaken met het
ei, zout enz. (geen beschuit) balletjes maken.

Alles laag om laag in een pan doen, aard.
tomaten, gehakt, ui, peterselie, suiker,
zout enz. Over alles heen, de gesmolten
boter citroensap en azijn en ¼ liter kokend
water. Ruim een uur laten pruttelen.

De hutspot wordt zoo opgediend, niet gestampt.

Alras is deze hoeveelheid
water te veel. Als men minder
vocht neemt zal men ook wel
iets minder azijn kunnen nemen.

Waarom zou deze stampot Haagse hutspot heten? Is er een link met Haagse bluf? Het lijkt veel, maar de inhoud is niet bijzonder. Het vervangen van wortelen door tomaten. Waren die meer voor handen? Of goedkoper? Het recept geeft -in gewicht- meer tomaten dan aardappelen aan. Hoezo 'hutspot'? Dat kennen wij met wortelen. Ook kunnen we het geen 'stampot' noemen, want het mag niet gestampt opgediend worden. Stoofpot dan maar, omdat het een uur op moet staan pruttelen met alle ingrediënten in één pan?

Het handschrift

Dit recept is geschreven door de Groningse Jansje Cremer. De domineesdochter trouwde in 1899 in bij een welgestelde familie. Net als haar moeder verzamelde ze recepten. (het kookboekje van haar moeder is ook bewaard gebleven). Ze kookte zuinig en met vlijt bijvoorbeeld rijstrand met slaboontjes en maizenapudding. In die tijd trouwde men jong, Vandaar het vermoeden dat ze rond 1885 heeft leren schrijven met de kroontjespen. Het is te zien wanneer er weer nieuwe inkt aan de pen zit. De methode zou die van .... geweest kunnen zijn.

Verschillende ouderen hebben zich over het eerste woord van de toevoeging van Jansje gebogen. Ze schrijft zo leesbaar en net dat ene woord is moeilijk anno 2024. De toevoeging schrijft ze in een grotere letter. Wat gehaaster, want in het woord 'zal' -achtste woord van achteren- is de a vervallen.

Als ik er een beeld bij verzin, staat ze die toevoeging met haar schort voor aan het aanrecht te schrijven.

Geprobeerd

Terug gebracht naar een recept voor 2 personen. 4 grote tomaten genomen i.p.v. 3 pond. Het gehakt en ei vervangen door vegetarisch gehakt. Het ruikt lekker als het staat te pruttelen. Waarschijnlijk door de gesmolten boter. Het voelde vreemd om er suiker bij te doen. Tegenhanger voor de azijn? Vroeger hoorde ik wel, dat mensen sla met suiker aten. Een enkele keer gebruik ik wat honing bij de bietjes. Het sap van 1 citroen heb ik weggelaten, want de azijn leek me genoeg.

Reactie echtgenoot: "Het valt me niet tegen." Voor wie wat steviger kost wil, kan het met erwten aangevuld worden. Bij 12 graden vulde dit maal ons prima.

Het leidt weer tot vervolgvragen, zoals: waar kookte ze op (gas of petroleum), waren tomaten voor de gegoede stand, enz. Waar een oud handschrift al toe kan leiden. Dankzij Jansjes goed leesbare handschrift leren we een oud recept en proeven we in 2024 iets wat rond het begin van de twintigste eeuw opgeschreven is. Wie schrijft die blijft!

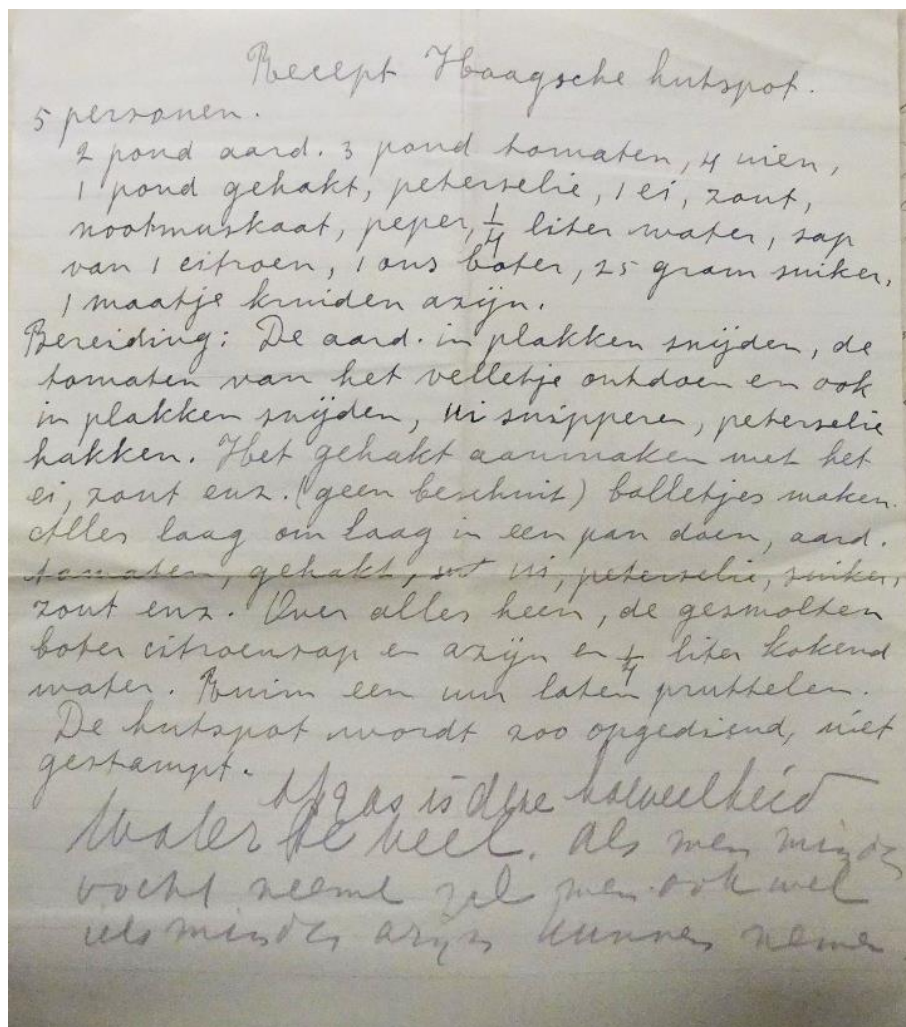
Welke schrijfmethode?

Om te achterhalen met welke schrijfmethode Jansje heeft leren schrijven, is dhr. Harmen Hettinga geraadpleegd. In het navolgende document leest u zijn bevindingen. Dank, Harmen!

De mens achter het handschrift

Om te achterhalen wat Jansje voor soort vrouw was, is ook de grafologie benaderd. Aangezien we de leeftijd van de schrijfster niet weten en we haar druk op de pen niet kunnen voelen, is er niets met zekerheid te zeggen. Het naschrift oogt lossier, maar is dat ook van haar? Hoeveel jaren later erbij geschreven? Raadsels uit het verleden blijven, maar het hoofdgerecht de Haagsche Hutspot is te eten.

Is aan een met de hand geschreven tekst te achterhalen met welke schrijfmethode de schrijver/schrijfster heeft leren schrijven?

Het 'Recept Haagsche hutspot', zou geschreven zijn door een domineesdochter, die tussen 1885 en 1890 heeft leren schrijven.

Uit de periode 1880 tot 1890 zijn mij 35, door uitgevers uitgegeven, schrijfmethode bekend. Daarnaast heeft menige onderwijzer een eigen methode gebruikt.

Daar het een domineesdochter betreft kunnen we de schrijfmethoden van katholieke uitgevers uitsluiten. Zoals in die tijd o.a. van de uitgevers C.N. Teulings, en W. Gulick, uit 's-Hertogenbosch en Ed. van Wees te Breda.

De meest gebruikte methode aan het eind van de negentiende eeuw was de Van 't Hof's Schrijfcursus in 12 nummers en iets later Van 't Hof's Schrijfcursus in 19 nummers.

Het blijft zeer moeilijk om een gegeven handschrift te koppelen aan de gevolgde schrijfleermethode. Velen gaan er van uit dat een methode je begeleidt naar een persoonlijk handschrift. Je leert wel een bepaalde letter schrijven, maar door de jaren heen voeg je daar veel eigens aan toe of laat je onderdelen weg. Zo verdwijnen bijvoorbeeld begin-, eindhalen en verbindingen. In veel gevallen wordt het 'dik-dun schrift' al een koordschrift en verandert de hellingshoek.

Daar tegenover staan zij die tegenstander zijn van het ontwikkelen van een persoonlijk handschrift en bijvoorbeeld een italic of een gotisch letterschrift aanleren. Hierbij houdt men zich aan de gegeven vorm. Hoewel....

Dit geschreven recept:

Bestaat voor mij uit twee delen. De laatste vier regels, waarvan het eerste woord onherkenbaar is, zijn anders geschreven dan het eerste gedeelte. Bij de twee delen valt bijvoorbeeld het verschil op tussen:

- De beginophaal van de n en van de m.
- De verbinding van de v met de volgende letter.
- De t zonder lus of dwarsstreepje. Zodoende is de verbinding van de t met de volgende letter anders.
- De d wordt op een andere manier verbonden met de volgende letter.
- De hoofdletter A.
  - *Hoofdletter A. Een vergroting van een kleine letter zien we, in de periode 1880 – 1890, alleen bij kalligrafische alfabetten, zoals bij A. Grevenstuk (1883) en Van Wees (1884) of in rondschriften zoals die van Lustig (1903). En pas eind jaren twintig van de vorige eeuw in het, nooit uitgegeven, zgn. pinnetjesschrift van frater M. van Grootel. Zie Caesarius Mommers en Ger Janssen. **Zie bijlage 1** Zo ook Gielstra (1931) en Tazelaar e.a.(1931), maar eveneens W. Hoogenboom en A.S. Moerman (1950) hebben een dergelijke hoofdletter A. **Zie bijlage 2***

Je zou kunnen denken dat dit tweede gedeelte na 1930 geschreven is en zo te zien met potlood.

In het recept valt mij het volgende op:

- De hoofdletters. Beginnend met een neerwaartse streep.
  - *Zien we eigenlijk pas na 1930.*
- Hoofdletters krijgen op het eind in de verbinding met de volgende letter een extra lusje. Bijv. de R en H. **Zie bijlage 7.**
  - *De in 1887 uitgegeven methode Van 't Hof's Schrijfcursus in 12 nummers van J. van 't Hof kent veel hoofdlettervormen met een eindhaal die teruggraait naar de letter. De verbinding met de volgende kleine letter start op deze draai. **Zie bijlage 3** Het zou kunnen dat de schrijfster deze draaiing doortrekt en de verbinding rond maakt. Op deze manier verbindt zij in één beweging de letter met de volgende letter.*
  - *De later uitgegeven methode Van 't Hof's Schrijfcursus in 19 nummers kent ook een rechtstreekse doorverbinding tussen de hoofdletter en de volgende kleine letter.*
- De kleine k. Slechts één lus.
  - *Deze lettervorm kennen we al van Rijkens (1827), Boonekamp (1830) en Gouka (1840). **Zie bijlage 4 en 5.** Ook van Bouwman en Hildebrand (1888) en Dauvelier (1889).*

J. van 't Hof (1887) ging uit van de k zonder lus, maar in zijn latere uitgave in 19 nummers leerde hij de k eveneens met twee lussen.

- De kleine t. Geen lus en geen doorgetrokken streep.
  - *M. Dauvelier leert in zijn Schrijfboek voor Loopend Schrift. Cursus in 12 nummers. Serie A (1881) een dergelijke t aan. **Zie bijlage 6**. Maar ook Bouwman en Hildebrand (1888) en later meerdere auteurs. M.a.w. de t uit het recept werd in die periode in meerdere methoden gebruikt.*
- De e wordt geschreven in een doorgaande beweging zonder 'knik' in de beginophaal.
  - *Aan het eind van de negentiende eeuw werd de e geregeld met 'knik' geschreven. Zo ook bij M. Dauvelier (1881) **Zie bijlage 6***
- De d – a – o vertonen een lusje in de letter
  - *Dit was al bekend van Gouka (1840) (**zie bijlage 5**), maar ook van Molenbroek (1886)*

Kijken wij naar latere methoden dan zien we dat de methode van Haack (1951), zowel de t- en de k-vorm, maar ook de stok hoofdlettervorm en de vorm van de hoofdletter O, kent.

Verder vertoont het handschrift van het 'Recept Haagsche hutspot':

- niet de lengte van de lusletters, zowel de boven- als de onderlussen, die behoort tot die uit de tijd 1885 en 1890.
- Ook is de helling van het schrift veel rechter.
- Het dik-dun schrift is verdwenen.
- De vraag is ook waarmee dit schrift geschreven is.

Conclusie:

Het is moeilijk aan te geven aan de hand van welke schrijfmethode de domineesdochter in de jaren 1885 tot 1890 heeft leren schrijven. Lettend op het eerste gedeelte van het recept. Er zijn lettervormen die naar genoemde periode wijzen, maar even goed naar de periode rond 1950. Het extra lusje in de verbinding tussen de meeste hoofdletters en de volgende kleine letter (**zie bijlage 7**) zou kunnen wijzen op meerdere methoden uit de periode 1880 – 1890. En dan zou het de meest gebruikte methode Van 't Hof's Schrijfcursus in 12 nummers van J. van 't Hof (1887) kunnen zijn.

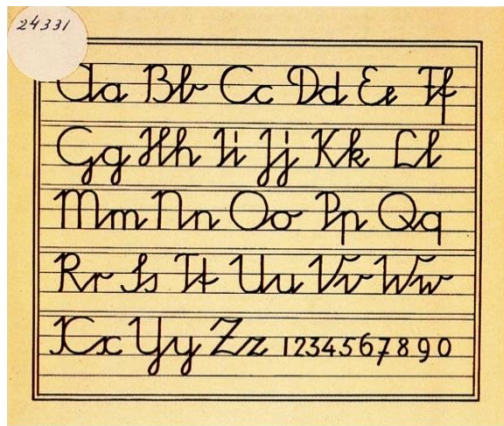
Bron:

Harmen Hettinga   Tweehonderd jaar schrijfmethoden in Nederland.
Van begin negentiende eeuw tot heden. 1800 tot 2022
Maastricht, 2022
Bibliotheek Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.
KU Leuven.

Met vriendelijke groeten,

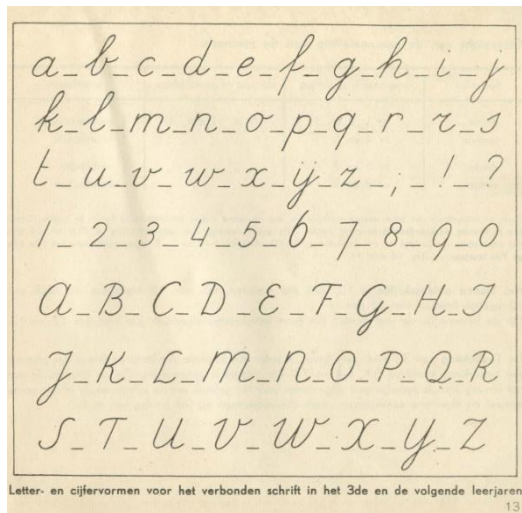
Harmen Hettinga

Bijlage 1

Bijlage 2

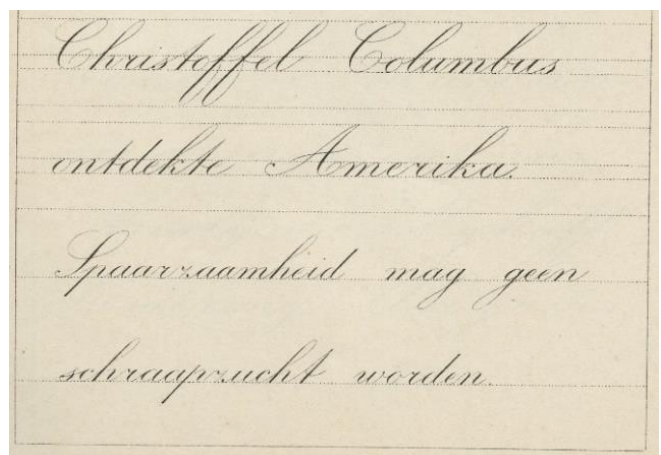
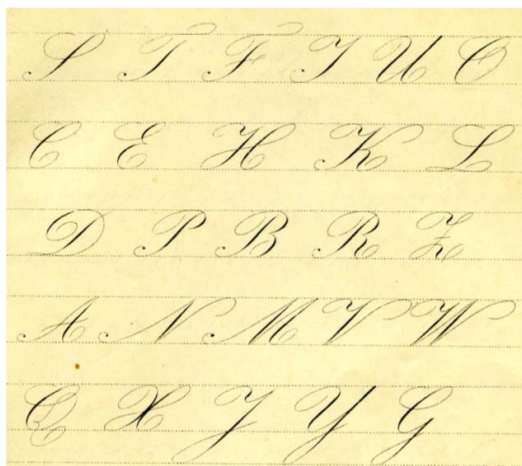
Naar een duidelijk Handschrift Verbonden schrift
W. Hoogenboom, W. en A.S. Moerman 1950

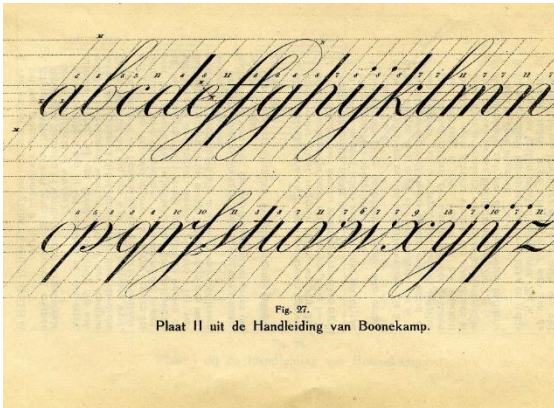
Bijlage 3

J. van 't Hof

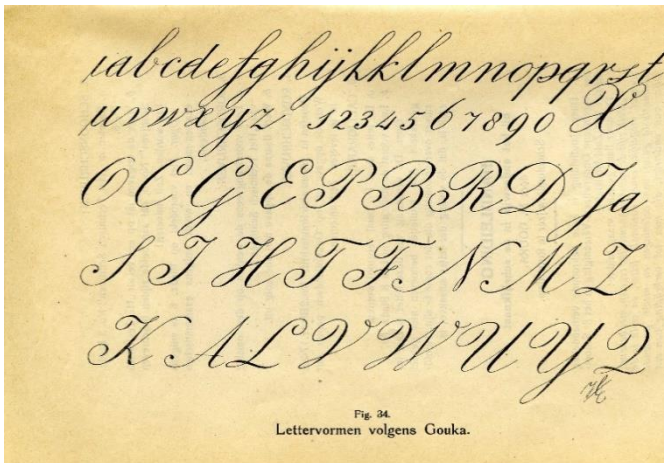
Van 't Hof's Schrijfcursus in 12 nummers 1887

Bijlage 4
Boonekamp 1830

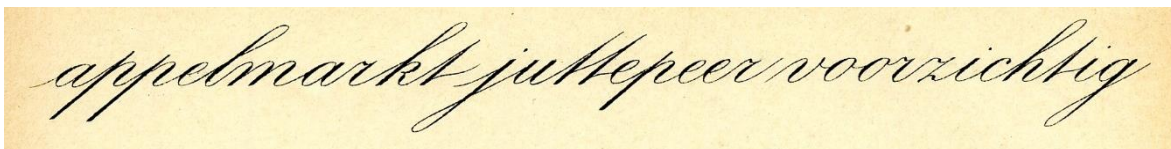

Bijlage 5
Gouka 1840

Bijlage 6

M. Dauvellier 1881
Schrijfboek voor Loopend Schrift.
Cursus in 12 nummers. Serie A

Bijlage 7

